

Willem de Vreese (1869-1938)

Een bio-bibliografische schets. II *

A. VAN ELSLANDER

Maar evenzeer als taalkundige, als lexicograaf en „taalzuiveraar” zijn zijn verdiensten niet gering geweest en zijn *Gallicismen* zijn later door auteurs van dergelijke handboeken maar al te dankbaar gebruikt. De Vreese zelf sprak en schreef een verzorgd, correct en sierlijk Nederlands. Zijn „eenzijdige oriëntering naar Noord-Nederland” werd hem wel eens verweten, maar de tijd heeft hem — en niet de particularisten — in het gelijk gesteld.

Wat ten slotte De Vreeses activistisch engagement betreft wil ik hier enkel verwijzen naar wat zijn oudleerling Jozef Goossenaerts hierover schreef, nu vijftig jaar geleden: „Met 1914-'18 werd zijn leven verwrongen. De strijder-uit-zijn-jeugd is weer naar boven gewoeld, en alles samen genomen lag hem dat veel minder. Met de nasleep er van, was het voor zijn wetenschappelijk werk ook geen voordeel”³¹. Inderdaad, De Vreeses verwijdering na 1918 uit de Gentse Universiteit en uit de Vlaamse Academie betekende voor deze instellingen een verlies dat ze nooit ongedaan hebben kunnen maken. En, het had wellicht ook anders gekund...

Epiloog 1938-1988

Enkele weken na De Vreeses overlijden — in dagbladen en tijdschriften waren al een aantal *In Memoriams* verschenen — hield Dr. R. Roemans op het veertiende Vlaams Filologencongres, dat toen te Leuven werd gehouden, in de sectie literatuurgeschiedenis op zondagvoormiddag 24 april een lezing „De Koninklijke Vlaamse Academie en Dr. Willem de Vreese”. Een samenvatting komt niet voor in de *Beknopte Handelingen van het Congres*, maar in zijn bekend boek uit 1950 *Het werk en de betekenis van Prof. Dr. Willem de Vreese*

* Zie ook *Wet. Tijdingen* XLVII (1988), pp. 169-183.

31. J. Goossenaerts, *Willem de Vreese (1869-1938)*, in: *Wetenschap in Vlaanderen*, 3e jg., nr. 8 (april 1938), kol. 259, met aan het slot een vrome wens: „Zou de Bond van Gentse Germanisten, die terecht zo piëteitsvol Vercoullie zeer onlangs in een mooie brochure (100 blz.) herdacht, ook aan De Vreese geen boekje wijden? Daartoe zijn de troebele oorlogsdagen nu toch geen beletsel meer?” De Gentse germanist Rob. Roemans zou heel alleen deze taak op zich nemen met de publikatie van zijn rijk gedocumenteerde studie van 1950, die veel verschuldigd is aan Mevr. De Vreese-Van de Poll, die op de meest onbekrompen wijze het in haar bezit zijnde materiaal ter beschikking heeft gesteld. Persoonlijke herinneringen aan De Vreese als hoogleraar te Gent o.m. bij *Edgard Blancquaert, Klasse 1914* (Tongeren 1964; privédruk), p. 88 en 95-97 en WIES MOENS, *Proza III* (Maastricht 1972), pp. 24-25.

heeft Dr. Roemans het onderwerp behandeld. Het volgt er op de hoofdstukken over „De Vreese en de Strijd voor het Algemeen Beschaafd”, „De Vreese en de studie van het Middelnederlands” en „De Vreese en de Hulpwetenschappen”. Daarna komt nog een „Levensbeeld van De Vreese”. Onder de Bijlagen is vooral van betekenis de met veel zorg bewerkte en vrijwel volledige „Chronologische Lijst van de Geschriften van Willem de Vreese”. Ze telt 277 nummers. De Vreeses bedrijvigheid in de Academie werd ook door Dr. W. Rombauts uitvoerig belicht in zijn bekroonde studie *De Koninklijke Vlaamse Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde (1886-1914). Haar geschiedenis en haar rol in het Vlaamse Cultuurleven (Gent 1979-1981)*.

Op 7 juli 1953 promoveerde P.J.H. Vermeeren over De Vreeses levenswerk, de *Bibliotheca Neerlandica Manuscripta*³², en in 1962 bezorgde hij een geannoteerde editie van *Tien codicologische Studiën van De Vreese* onder de titel *Over Handschriften en handschriftenkunde*. De B.N.M. kwam ook ter sprake op de herdenking te Gent op 16 januari II. waar drs Jos A.A.M. Biemans in een boeiende lezing de betekenis van De Vreese voor de Middelnederlandse filologie en codicologie trachtte vast te leggen³³. An de Moor, de auteur van de uitgebreide onuitgegeven licentiaatsverhandeling *De teleurgang van een vriendschap. De briefwisseling W. de Vreese - E. van den Bergh* (1984), bracht toen ook een verdienstelijke Biografische Schets.

Het twintigjarige overlijden van De Vreese was in 1958 herdacht met een nummer van het maandblad *Het Pennoen* (9e jg. nr. 3, afl. 74), dat voor de helft aan de figuur van De Vreese was gewijd. Het bevat een gedocumenteerde bijdrage van Mevr. De Vreese-Van de Poll, *Willem de Vreese en de Bibliotheca Neerlandica Manuscripta*, en de tekst van de herdenkingsrede die Dr. Marcel D'Haese in 1939 te Gent voor de ex-Gandavenses had gehouden. Reeds in 1941 had Willem de Vreese zijn plaats gevonden onder de „100 groote Vlamingen”, die Rob. van Roosbroeck toen in een fraai uitgegeven boekdeel had bijeengebracht (pp. 383-385). De tekst is van Ger Schmook die, hoe kon het

32. Het proefschrift van VERMEEREN heeft nogal wat stof doen opwaaien, vooral toen C.B. van Haeringen al in augustus 1953 in zijn recensie in *De Nieuwe Taalgids*, 46e jg. (1953), pp. 338-341 ronduit bekende, dat hij het „geen plezierig boek” vond en ook enigszins onrechtvaardig tegenover de toenmalige beheerder van de B.N.M., Dr. G.I. Liefinck. In de volgende aflevering van het tijdschrift (47e jg. (1954), pp. 28-31) snelde promotor Hellinga zijn vroegere assistent ter hulp in een schrander betoog dat, zoals Van Haeringen in een noot erkende, „rustig en zakelijk was gesteld”; hij schreef ook in *De Gulden Passer*, 31e jg. (1953), pp. 133-144 een stuk over *De codicologisch-bibliografische nalatenschap van Willem de Vreese*.

33. JOS. A.A.M. BIEMANS, *De Bibliotheca Neerlandica Manuscripta. Over Willem de Vreese en de Middelnederlandse filologie en codicologie*, in: Prof. Dr. Willem de Vreese (1869-1938). *Een herdenking* (1988), pp. 51-71, die reeds in maart 1984 op de studiedagen te Nijmegen een voordracht had gehouden over *De Bibliotheca Neerlandica Manuscripta*. Reorganisatie en voortzetting van een documentatie-apparaat, gepubliceerd in: *Ontsluiting van middeleeuwse handschriften in de Nederlanden* (ed. A.J. Geurts), Nijmegen/Grave, 1987, pp. 47-67.

anders, o.m. De Vreeses verdienste voor het bibliotheekwezen belicht. In 1979 zou Hilda van Assche in *Twintig Eeuwen Vlaanderen* (dl 14, pp. 43-46) De Vreese voor haar rekening nemen, trouwens op voortreffelijke wijze.

Onder de publikaties over De Vreese uit de laatste jaren vermelden we hier nog: J.L. Pauwels, *Willem de Vreese als taalzuiveraar*, in de *Verlagen en Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde* 1968, pp. 297-313, A. van Elslander, *Brieven van Jozef Goossenaerts en Willem de Vreese uit 1902 en 1903* in *Wetenschappelijke Tijdingen* 1972, kol. 295-306 en Ada Deprez, *Willem de Vreese en de studentenvereniging Flandria te Göttingen* in *Wortes Anst Verbi Gratia. Donum natalicium Gilbert A.R. de Smet* (1986), pp. 109-116. Prof. Deprez lag ook aan de grondslag van de herdenking te Gent, ingericht door de afdeling Oost-Vlaanderen van het Algemeen Nederlands Verbond begin dit jaar.

Over De Vreese is een uitgebreide documentatie bewaard — o.m. duizenden brieven — in de Universteitsbibliotheek te Leiden, in het Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurwezen te Antwerpen en in de Universiteitsbibliotheek te Gent. De inventarisatie en ontsluiting ervan zal vermoedelijk nog jaren in beslag nemen.

Van De Vreese bestaat een getekend portret door niemand minder dan Frits van den Berghe, zoon van bibliothecaris Raphaël van den Berghe, ook activist, opgenomen in het veertiendaags satirisch tijdschrift *Reinaert* van 10 oktober 1936 en hier p. 170 gereproduceerd. Er is een geschilderd portret van Albert Neuhuys, dat De Vreese aangeboden werd bij zijn afscheid als bibliothecaris te Rotterdam op 31 januari 1934, die het dan op zijn beurt aan de bibliotheek schonk waar het thans nog berust. Het dankwoord dat De Vreese bij die gelegenheid uitsprak wordt hier voor het eerst in bijlage gepubliceerd.

BIJLAGEN

I

Brief van Generaloberst Freiherr von Bissing aan Willem de Vreese (16 mei 1916)*

Der Generalgouverneur in Belgien.

P.A. 978

Brüssel, 16. Mai 1916.

Hochgeehrter Herr!

In der Liste derjenigen Professoren, die es ablehnen, ihre Vorlesungen an der Genter Hochschule in vlämischer Sprache wieder aufzunehmen, las ich auch Ihren Namen.

Sie werden es begreiflich finden, wenn ich bedaure, dass ein Mann, der als Vorkämpfer für die Vervlamung der Genter Hochschule bekannt war, zu dieser Stellungnahme gelangt ist.

Nicht als ob ich die gegenwärtigen schwierigen Umstände verkennen wollte, unter welchen Sie Ihre Entscheidung zu treffen hatten! Aber ich brauche einem Manne, dem die Sachlage so genau bekannt ist wie Ihnen, nicht näher auseinanderzusetzen, dass es nachgerade ein Unglück für das gesamte Land bedeutet, wenn nicht auch der Hochschulunterricht, ebenso wie der mittlere und der Volksschulunterricht, wieder in Gang kommt. Wer der gebildeten Jugend die so notwendige Hochschulunterweisung noch länger vorenthalten will, lädt die Verantwortung für den dann unvermeidlichen Rückgang des Bildungsstandes und auch der Wohlfahrt des Landes auf sich.

Man hält mir entgegen, dass es eine Benachteiligung der an der Front kämpfenden belgischen Studenten sei, wenn man die hier im Lande Gebliebenen ihre Studien fortsetzen lasse. Ich brauche demgegenüber nur darauf zu verweisen, dass in Deutschland und in anderen kriegführenden Ländern die Hochschulen keinen Augenblick ihren Betrieb einstellten, obwohl diese Staaten im Verhältnis weit mehr Studenten im Felde stehen haben als Belgien. Ausserdem sind doch diejenigen Studenten, die im letzten Jahre für die Universität reif wurden oder in diesem Jahre reif werden, gar nicht in der Lage,

* De gedactylografeerde brief bestaat uit twee dubbel bladen stevig papier, als katern samen gebonden met een touw in het midden. Ieder blad is 34,5 cm. hoog bij 21,6 cm. breed. Op de eerste pagina onderaan links:

Herrn

Prof. Dr. de Vreese

Gent

De pagina's 5 en 6 zijn blanco.

De brief, tweemaal geplooid, bevindt zich nog in het oorspronkelijk geel langwerpige omslag, waarop met inkt:

An die Universitätsbib[liothek]

in

Gent.

In de linkerhelft in potlood, in de hand van De Vreese

Brief
von Bissing

an die Front zu gehen. Sie empfinden ebenso wie ihre Eltern aufs lebhafteste das Bedürfnis nach Fortsetzung ihrer Studien, zumal sie gegenüber ihren früher schon nach Holland und ins sonstige Ausland entwichenen und dort studierenden Kommilitonen sehr im Nachteile sind. Im übrigen würde man wohl auch in Belgien, wie in anderen Staaten, in Zukunft für diejenigen Studenten, die im Felde gestanden haben, einen entsprechenden Ausgleich zu finden wissen.

In Berücksichtigung der unleugbaren Notwendigkeit, den höheren Unterricht wieder aufzunehmen, habe ich nach gewissenhafter Prüfung aller Verhältnisse die Wiedereröffnung der Genter Universität ins Auge gefasst. Wenn ich gleichzeitig die Einführung der niederländische Lehrsprache anordnete, so geschah dies, um einen alten Anspruch des vlämischen Volkes, den ich gleich Ihnen als vollberechtigt anerkenne, endlich zu erfüllen.

Die belgischen Interessen werden dadurch meines erachtens in keiner Weise beeinträchtigt. Vielmehr entspricht es dem Geist der belgischen Staatsverfassung, den Staatsbürgern vlämischen Stammes die gleichen Rechte, die gleichen Lebensbedingungen und Bildungsmöglichkeiten zuteil werden zu lassen, wie sie diejenigen wallonischen Stammes besitzen. In diesem Sinne habe ich die Durchführung der sprachengesetzlichen Bestimmungen im Volks- und Mittelschulwesen und im Amtsverkehr angeordnet, in diesem Sinne auch meine Verfügung über die niederländische Lehrsprache an der Universität Gent erlassen. Haben doch gerade die Wortführer der Vlamen von jeher hervorgehoben, dass die Einrichtung einer vlämischen Hochschule erst eine volle Entfaltung der Kräfte der niederländisch sprechenden Mehrheit der belgischen Bevölkerung verbürgen würde, wovon das zukünftige Gedeihen des ganzen Landes in erheblichem Masse abhängt.

Der Einführung der niederländischen Vortragssprache an Stelle der französischen stehen, wie Sie mir zugeben werden, gesetzliche Hindernisse nicht im Wege. Die bekannte, 1849 erlassene Verordnung über die französische Lehrsprache konnte jederzeit auch im Verordnungswege abgeändert werden. Wenn die belgischen Staatsgewalten vor dem Kriege sich mit förmlichen Gesetzesvorlagen für die Umwandlung der Hochschule befassten, so war dies nicht eine notwendige Folge der staatsrechtlichen Lage, sondern des politischen Umstandes, dass ein Teil des Parlaments mit besonderen Anträgen den Weg zur gesetzlichen Aenderung des bestehenden Zustandes beschritten hatte. Kein rechtlicher Grund hätte aber König und Regierung gehindert, aus eigener Initiative die vlämische Vortragssprache auf dem Verordnungswege einzuführen, wie ich es nunmehr als Inhaber der von der besetzenden Macht auszuübenden Landesgewalt, kraft der mir nach internationalem Rechte zustehenden Befugnis, angeordnet habe.

Aus den Antworten verschiedener Professoren spricht die Auffassung, dass der Artikel 43 der Haager Konvention meiner Verfügung entgegenstehe, da er der besetzenden Macht eine Abänderung der bestehenden Landesgesetze nur im Falle dringlicher Notwendigkeit gestatte.

Abgesehen davon, dass es sich bei meiner Verfügung nicht um eine Gesetzesänderung, sondern um eine Verwaltungsmassnahme handelt, ist es praktisch einfach unmöglich, dass sich eine Landesregierung auf längere Dauer den Aufgaben und Verpflichtungen entzieht, die sich aus dem Zusammenleben verschiedensprachiger Volksstämme im belgischen Staatsverbände mit Notwendigkeit ergeben. Das trifft unter den gegenwärtigen Zeitumständen noch ebenso zu, wie vor dem Kriege.

Vor allem ist doch auch nach Ihrer eigenen, wiederholt ausgesprochenen Ansicht, der sich alle Einsichtigen und gerecht Denkenden angeschlossen haben, die möglichst baldige Einrichtung eines vlämischen Hochschulunterrichts, ebenso wie die Durchführung der Gesetze für das Mittel- und Volksschulwesen, eine *unerlässliche* und *unaufschiebbare Vorbedingung* für die zukünftige geistige und wirtschaftliche Entwicklung und Besserstellung des vlämischen Volksteils. Als ich an die Spitze der Landesregierung trat, sah ich mich mit meiner Verwaltung an Stelle der früheren belgischen Regierung unmittelbar vor die endgültige Lösung dieses Problems gestellt. Das belgische Ministerium stand ja bei Ausbruch des Krieges mitten in den Arbeiten für eine Aenderung des bisherigen Zustandes. Das Parlament hatte sich bei der ersten Beratung des Antrags Franck-Cauwelaert in den Abteilungen mit Mehrheit sogar für die Einführung der niederländischen Lehrsprache in Gent erklärt. Die Prüfung der ganzen Sachlage hatte für mich und meine Verwaltung das Ergebnis, dass nicht nur die Wiedereröffnung des Hochschulunterrichts im allgemeinen, sondern auch die Einführung der vlämischen Lehrsprache an der Genter Hochschule auch unter den gegenwärtigen Umständen eine zwingende Notwendigkeit ist, der sich eine gewissenhafte Landesverwaltung nicht entziehen konnte. Etwa vorhandene Schwierigkeiten und die Gegnerschaft eines grossen Teils des seitherigen Lehrkörpers der Universität konnten und durften mich also nicht abhalten, die Genter Hochschulfrage einer Regelung entgegenzuführen, die den Ansprüchen der Vernunft und der Gerechtigkeit genügen kann.

Die bisherige französische Hochschullehre etwa in der alten Form wieder zu eröffnen und fortzuführen, war nach Lage der Dinge ausgeschlossen. Damit hätte ich mich zum Mitschuldigen derjenigen gemacht, die dem vlämischen Volke das unveräusserliche Recht seiner eigenen Entfaltung auf niederländischer Sprach- und Kulturgrundlage vorenthalten wollen, die es trotz aller schlimmen wirtschaftlichen und sozialen Folgen der Verwelschung überliefern möchten. Ich hätte damit aber auch einer zukünftigen Neugestaltung der Genter Hochschule gleichsam den Weg verbaut. Kein einsichtiger Vlame wird mir, der ich als verantwortlicher Vertreter des den Vlamen kultur- und sprachverwandten deutschen Volkes die Regierung in Belgien führe, eine solche Stellungnahme zumuten wollen. Ich durfte im Gegenteil hoffen, dass alle überzeugten Vlamen die Gelegenheit ergreifen würden, einem Lebensinteresse ihres Volkes zu dienen und eine neue Sicherheit für seine von schweren Gefahren bedrohte Zukunft zu schaffen. Wer sich dieser Aufgabe entzieht, begeht meiner Auffassung nach gegenüber dem vlämischen Volke eine Versäumnis, ohne dem belgischen Staatswesen damit irgend etwas zu nützen. Dass diejenigen, die ihre Mithilfe bei dem Werke der neuen Universität leihen, eine Illoyalität gegen dieses Staatswesen begehen, wird niemand behaupten wollen, der die hier dargelegten Gesichtspunkte einer unbefangenen und vorurteilsfreien Würdigung unterzieht.

Ich möchte Sie daher zu einer nochmaligen Prüfung der Sachlage veranlassen, bevor Sie Ihren Entschluss, Ihre Lehrtätigkeit einzustellen, zu einem endgültigen machen. Als Bibliothekar der Hochschule werden Sie ja auch fernerhin in enger Berührung mit dem akademischen Betriebe bleiben und also auch bei der Ausgestaltung der neuen Hochschule mitarbeiten. Die Möglichkeit steht Ihnen jederzeit noch offen, dann auch Ihre Lehrtätigkeit wieder aufzunehmen.

In ausgezeichnete Hochachtung!

(get.) Fhrr. von Bissing

Generaloberst.

Toespraak van Willem de Vreese te Rotterdam op 31 januari 1934 *

Zalig zijn zij, die op een zoo beklemmend, zelfs benauwend oogenblik als dit, wél kunnen spreken en welsprekend weten te zijn. Als zoo velerlei geweldige aandoeningen op je aanstormen, als zoovele gedachten en herinneringen in je hersenen opdonderen, elkander een plaats betwisten en elkander verdringen en verjagen zooals de eene spijker den ander verdrijft, hoe dan het juiste woord en een vasten draad gevonden om op deze gename tale bequame wedertale te geven? Hoe zooveel welwillendheid, zooveel vriendschap, zooveel betuigingen van sympathie en waardeering beantwoorden. Waarlijk, ik voel me niet bij machte uiting te geven aan wat in mij omgaat, aan wat Gij in mij hebt wakker gemaakt.

In die verlegenheid en verwarring waarin mijn geest hulpeloos, haast reddeloos ronddoelt, is één ding mij duidelijk: Jelle de Vreese zal van avond niet ongeprezen slapen gaan. Maar het is toch te vreezen dat hij, als hij dan ouder gewoonte tracht zijn conscientie te onderzoeken, dat hij dan onvermijdelijk tot de conclusie komen zal: *non sum dignus*, deze hulde, bovenal déze hulde ben ik niet waardig.

De lofprijzingen waarmede Gij, M[ijnheer] d[e] W[ethouder], en Gij, Pater K[ruitwagen] mij overstelpt hebt, komen mij, wát Gij ook beweren moogt, in géén geval gehéél toe, en 'k zou mij waarlijk ongelukkig achten, indien ik ze niet met anderen deelen mocht. Gij denkt, dat ik nederig en bescheiden ben!

Maar neen: ik ben erzuchtig, zelfs zelfzuchtig, het egoïsme in persoon. Ik heb mijn leven lang gloeiende ambitie gehad; de wetenschap en mijn Vlaamsche Vaderland te dienen, vooral: iets te zijn voor Vlaanderen dóór te wetenschap.

Indien mij dat niet geheel is mislukt, dan heb ik dat oneindig minder te danken aan mij zelve, zooals Gij, Meneer..... dat hebt gelieven te verkondigen, dan aan hen die geholpen hebben om mij te maken wat ik ben.

Gij hebt mijne hardnekkige werkzaamheid geprezen. Hoe had het anders gekund? Het voorbeeld en de aansporingen van mijn onvolprezen, onvergetelijke moeder, de offers die zij zich onvermoeid getroostte om mij in staat te stellen mijn roeping te volgen, hoe zou mij dat niet tot inspanning van alle krachten hebben opgewekt. En dan, wie weet? als prof. van Bemmelen mijn doopceel komt te lichten, dan concludeert hij hoogstwaarschijnlijk: zwaar erfelijk belast! Mijn kinderlijk verlangen en om te gaan studeeren — hoe zou een jongen van amper elf jaar oud weten wat „studeeren” beteekent en inheeft — misschien was dat kinderlijk verlangen niets dan atavisme: ik ben nl. de achterneef van een historicus en numismaat, wiens naam en werken nog steeds met ere genoemd en gebruikt worden, J.B. Lavaut, kanunnik van het kathedraal kapittel te Gent, secretaris en archivaris van het bisdom Gent, waarvan hij het archief, d.i. het archief van de beroemde Sint-Baafsabdij heeft geordend en beschreven. Onder de mystieke handschriften die ik voor mijn B.N.M. heb onderzocht en beschreven, zijn er twee die aan dezen achterneef hebben toebehoord. Die liefde voor oude boeken en

* Van 1 tot 10 genummerde blaadjes, aan de rectozijde met potlood beschreven door Willem de Vreese, blijkbaar een eerste worp, met doorhalingen en toevoegingen. In het bezit van Mevr. Overdiep-De Vreese.

handschriften zat mij blijkbaar in het bloed: en aan dat mengsel heb ik geen schuld, geen verdienste. De aanmoediging en goedkeuring van mijn leermeesters: op de gemeenteschool, op het gymnasium, aan de Universiteiten te Gent en te Leiden, de omgang met mijn ambtgenooten in de redactie van het Woordenboek der Nederlandsche Taal, het voorbeeld van vele groote voorgangers: dat alles heeft me gemaakt tot wat ik geworden ben: het is niet te begrooten wat ik hun niet al verschuldigd ben: allen hebben ze recht op een deel van 't beste dat ín mij is.

Gij prijst het vele dat ik volbracht heb. Ach, indien de wereld wist hoe groot de afstand is van het geen ik heb gewild en gewenscht, van het hooge doel dat ik mij zelf heb gesteld, tot het weinige en geringe dat ik heb volbracht, hoe ver ik van roos ben gebleven om slechts een klein vogeltje af te schieten, hoe zoudt Ge mij allen beklagen en mijn verlegenheid tegenover deze hulde begrijpen!

Onze wethouder heeft mij hemelhoog geprezen als bibliothecaris. Maar hij vergeet en verzwijgt, hoe zeer het werk mij steeds verlicht werd door de toewijding der ambtenaren, door het vertrouwen en den steun van B[urgemeester] en W[ethouders] en van de Bibliotheekscommissie. En dan, hoe veel genotrijke uren, hoeveel kennis heeft mijn ambt op zich zelve mij niet bezorgd: dat alleen reeds is al loons genoeg! De man, die 14 dagen geleden heeft gezegd, dat De Vreese blij mocht zijn hier dit bibliothecarisbaantje gevonden te hebben, heeft dát althans goed begrepen! Mijn oude trouwe vriend, Dr. Kruitwagen, heeft gewaagd van de diensten, die hij zich verbeeldt die ik hem zou bewezen hebben. Maar hij heeft in alle talen gezwegen van de zeer tastbare diensten die hij aan mijn werk bewezen heeft. Van die gedenkwaardige dagen af, toen we samen op het pad gingen — 't was me 't pad, daar op die Mokerheide! — tot op den huidigen dag, heeft hij niet opgehouden ten bate van de B.N.M. te snuffelen, te speuren en te werken: van tientallen handschriften ben ik de kennis van hun bestaan aan hem verschuldigd.

Intusschen hoe geringer mijn verdienste, des te meer reden tot erkentelijkheid. Ontvangt dus allen, Dames en Heeren, de verzekering van mijn warme, hechte, onvergankelijke dankbaarheid voor alles wat elk op zijn manier voor mij geweest is, voor de gevoelens die Gij mij toedraagt, die Gij tot uiting brengt in vorstelijke geschenken die mij hier aangeboden worden. Het ontroert mij tot in het diepste mijner ziel, dat Gij niet alleen aan mijn persoon, maar ook aan mijn werk gedacht heb, dat werk dat nu reeds haast een halve eeuw dag en nacht mijn hoofd en mijn hart vervult. Dat Gij mij in staat wil stellen om een gedeelte van de kloof, die de oorlog in mijn werk geslagen heeft, te dempen, het is miraculeus; zoo al iets: dat 't is om 't nooit te vergeten.

Mijn erkentelijkheid begrijpt ook den talentrijken kunstenaar, die dit magnifiek portret heeft geschilderd, die mij, onhandelbaar en ongeduldig model, met een list onder zijn bedwang heeft weten te brengen en mij, terwijl ik in mijn werk verdiept was, op het doek heeft vereeuwigd. Ja — vereeuwigd. Want hier komt weer mijn ambitie aan het licht. Gij verlangt toch immers niet, dat ik, dit schitterende schilderstuk bij mij thuis aldoor voor oogen hebbende, mij in 't eind toch ga verbeelden dat ik werkelijk wát ben? Laat mij daarom toe, om een laatste gunst te verzoeken: leid mij niet in die verzoeking dat ik waarlijk tot de groote bonzen behoort! en vergun mij, dit contereitsel aan de Gemeente Rotterdam aan te bieden om het op te hangen in haar Bibl[iotheek], als het eerste stuk eener toekomstige, lange galerij.

Tempus abire tibi est!

Dat het bekende vers van den Latijnschen dichter in den laatsten tijd aldoor door mijn geest heeft gedwaard, en mij tot mijmeren bracht, niemand Uwer zal er zich over verwonderen.

Het is mijn tijd om te gaan, krachtens een wet die wel eens hard kan zijn: *dura lex, sed lex*, maar die ik toch beaam: het is beter te verlaten, dan verlaten te worden. Toch valt het scheiden niet licht, zelfs niet voor hem die nog veel rijp koren, pikkensklaar, op zijn veld heeft staan. Maar mij wordt het scheiden al bijzonder gemakkelijk gemaakt. Dat de band tusschen de Rotterdamsche Bibliotheek en mij niet geheel wordt ontbonden; dat het Bestuur dezer gemeente mij oproept om nog verder mijn krachten te wijden aan een werk dat én onze Bibliotheek én de Wetenschap ten goede zal komen, en den naam van Rotterdam's grootsten zoon opnieuw de wereld rond zal dragen, — ziedaar wat mij met een trotsch geluk vervult en mijn hart doet overloopen van een erkentelijkheid zoo groot, dat de woorden mij blijven ontbreken om aan de kracht der gevoelens die mij bezielen en overweldigen, uiting te geven.

Ik kan alleen maar herhalen: dank aan het Gemeentebestuur, dank aan U allen, Commissarissen, Vrienden der bibliotheek. Niets, niets ter wereld zal ooit uit mijn geheugen kunnen wisschen de herinnering aan dezen schoonen, aan dezen verheven dag, die als een weldadige zonnestraal mijn herfstgetij verheldert, en het wintergetij dat mij gegund wordt, zal verwarmen tot mijn laatsten snik.

Leve Rotterdam!